

ПЕРЕКЛАД ЯК ВЗАЄМОДІЯ ДВОХ КУЛЬТУР

М.О. Олікова

Хоча першооснова перекладу як процесу міжмовної комунікації суто лінгвістична, перекладознавство як процес і продукт є міждисциплінарною наукою, яка враховує, між всіма іншими, і дані соціолінгвістики та культурології.

Механізм переключення з однієї мови на іншу – це, фактично, здатність актуалізації різнорівневих еквівалентних мовних відповідностей між двома різними мовними системами. Як зазначає А.А. Бурак [1, 55] спочатку підсвідомо формується понятійно-структурна парадигма навколишнього світу на рідній мові, а потім на неї накладається з певним зміщенням, зумовленим мовними відмінностями, матриця мови перекладу. На рівні практично рівноцінного володіння мовами ці дві матриці є автономними системами нейронних зв'язків у мозку людини, які функціонують у незалежних режимах.

Для адекватного аналізу перекладу вихідним є положення Г. Гийома про те, що мова – це засіб вираження системи узагальнених і класифікованих понять, які виникають у процесі взаємодії людини з об'єктивною реальністю [2, 106], тобто вона співвіднесена зі світорозумінням її носіїв.

Проблеми природи знань та світорозуміння стали одними із центральних у сучасній лінгвістиці. Мовний дискурс, на думку Є.В. Бондарко [3, 37], при докладному його порівнянні з картиною світу демонструє ряд подібних до картини світу родових властивостей, що підтверджує висунуту Є. Сепіром [4] і Б. Уорфом [5] тезу про вирішальну роль мови в моделюванні дійсності людини. Б. Уорф наполягав на тому, що моделі рідної мови неминуче накладаються на моделі мислення даної етнокультурної спільноти. Практично на тому ж самому майже сторіччя раніше наголошував і В. Гумбольдт, стверджуючи, що важко знайти будь-які дві речі, які були б більш ідентичними: мова і душа (language and spirit).

Без сумніву, жодного вченого не критикували так наполегливо й жорстко як Е. Сепіра та його учня С. Уорфа. Теорія лінгвістичного детермінізму та лінгвістичної релятивності спростовувалась наявністю мовних універсалій та примітивів, а ідеї Сепіра-Уорфа інтерпретувались лінгвістами як хибні, надто ідеалістичні, позбавлені жодного раціонального зерна.

Останнім часом більш глибокий аналіз гіпотези Сепіра-Уорфа та її практичного застосування дозволив оцінити їх вчення з іншого ракурсу – з точки зору істинності та прагматики висунутих ними положень: структура мови певною мірою визначає образ мислення людини та її сприйняття світу.

У рамках когнітивної лінгвістики мова визначається як найближче джерело необхідної інформації, на основі якої може бути визначена певна структура самосвідомості її носіїв.

Говорячи про спадкоємність/наступність у лінгвістиці, зокрема аналізуючи спільні та відмінні риси Б. Уорфа і Кожибського, А.І. Дородних [6, 91] зауважує, що як не парадоксально, критики гіпотези Сепіра-Уорфа самі свідчать на користь того, що мова визначає мислення. Так, А. Вежицька асоціює стереотипну російську пасивність і фаталізм з начебто преферентним вживанням у російській мові не-агентивних конструкцій [7, 430-431], а А. Феарклау [8, 1] визначає практичну мету своєї книжки “Language and Power” як допомогти усвідомити, як мова впливає на домінування одних людей над іншими (help increase consciousness of how language contributes to the domination of some people by others). Він також визначає, що критичний аналіз дискурсу є продуктом спірального розвитку теорії Сепіра-Уорфа.

Виходячи з того, що світ пізнається одночасно не тільки за допомогою мови як інструменту, але й через мову [9, 118-119], А.М. Науменко правомірно вважає, що картину пізнаного світу завжди буде обмежувати мова. Саме тому з огляду на

гносеологічний аспект взаємодії мови і культури, мови й світу спрацьовує постулат: яка культура народу, така і мова індивідуума.

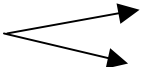
Цілком природньо, що кожній національній мові відповідає своя картина світу і відповідно свій тип світосприйняття, що і знаходить своє відображення в мові.

Мета даної статті – довести практичну цінність теорії Сепіра-Уорфа, проаналізувавши якість перекладу англomовного тексту, зробленого представниками української діаспори.

Переклад самої назви інформаційної статті “*Summer Interns from Ukraine*” – “*Літні працівники з України*” викликає непорозуміння через двозначність лексеми “літні”: 1) люди похилого віку; 2) те, що пов’язане з літом.

Переклад підзаголовку “*Foundation attracts a variety of talented individuals*” “До Фундації надійшли різні талановиті одиниці” також вимагає уточнення. Слово “одиниця” ніби знеособлює, позбавляє індивідуальності. Для українського перекладача природнім був би переклад “молодь, інтерни і т. ін.” Слово “надійшли” теж не відповідає оригіналу як найближчий еквівалент, отже більш прийнятним і літературним є такий переклад: *Фундація залучила до своєї роботи талановиту молодь*.

Ряд помилок викликаний загальномовною проблемою – необізнаністю перекладача з науковою термінологією, не говорячи вже про те, що за своїм об’ємом і значущістю наукові ступені та звання в Україні та США не збігаються. *Assistant Professor* перекладено буквально як *професор-асистент*, а такої посади, як відомо, в Україні не існує. *The Junior Faculty Development Program* перекладено як *Програма розвитку молодшого факультету*, що абсолютно незрозуміло навіть для підготовленого українського читача.

Faculty (mainly AmE) 1) професорсько-викладацький склад;
2) факультет.

У назві факультету повинно бути зазначено, який саме (здебільшого уникають прикметників), наприклад, *the Economics Faculty*, а *Junior Faculty* – це викладачі, які ще не мають наукового ступеня, *to finish her PhD project* – *закінчити свій докторат*. В Україні особи, які не мають вченого ступеня, спочатку захищають кандидатську дисертацію.

Вищезгадана група перекладацьких недоречностей пов’язана з різною картиною світу й різним світоглядом перекладача та читача.

Лєвова частка перекладацьких помилок пов’язана з інтерференцією тепер уже рідної для діаспори англійської мови й накладанням структурних зразків англійської мови на мову перекладу – українську.

Ms K. is currently a junior of S. State University.

She attended Butler University.

She will return to Ukraine ... to defend her thesis.

Панна К. є на третьому році державного університету.

... Коли ходила до університету Батлера.

Вона повернулася в Україну ..., щоб оборонити свою дисертацію.

Згідно з Великим тлумачним словником [10] синоніми “захищати” і “оборонити” суттєво відрізняються одне від одного:

оборонити – 1) захищати від нападу, не кривдити; 2) захищати зі зброєю в руках; 3) недов. юр. обстоювати інтереси обвинуваченого;

захистити – 1) обороняти від нападу; 2) пильно стежити; 3) прилюдно обстоювати твердження, судження, висунуті в дисертації, дипломній роботі.

Отже, саме третє значення дієслова “захистити” відповідає оригіналу.

... Originally from Kiev ...

*... Оригінально з Києва ...
(замість “родом з Києва”)*

Оригінальний – 1) який не є підробкою, справжній; 2) який привертає увагу своєю незвичністю, тобто жодне з цих значень не відповідає перекладу.

Оригінально з Києва перекладено за аналогією з кореневим значенням прикметника *original: original <origin*.

Цілком зрозуміло, що якщо використовувати концепти, специфічні для англійської мови, для опису іншої мови, цей опис буде спотвореним, тому що ці концептуальні категорії імплементуються в іншу мову.

У перекладі також чітко прослідковується тенденція до пом'якшення (*плянує*), властива галицькому діалекту, а також до вживання діалектизмів та книжної застарілої лексики:

... helping out with various tasks.

*... як допомогти їй виконувати
різні робітки.*

Робітки – 1) зневажл. те саме, що робота; 2) зменш.-пестл. робота [10].

Ні зневажливе, ні зменшено-пестливе значення слова “робота” недоречне в інформаційній статті.

*She first became interested in
USUF because she was impressed
with the foundation's involvement in
democratic development.*

*Їм заїмпонувала праця Фондації у
розвитку демократичних процесів.*

Заїмпонувати – сподобатись [10].

... attend hearing about Ukraine.

*... приглянутись слуханням
американського конгресу.*

Приглянутись – 1) придивитись; 2) те саме, що сподобатись.

Принаймні у перекладі слід було вжити прийменник “до”. Крім того, фактично не перекладено основний зміст: слухання стосовно ситуації в Україні.

Наведені приклади свідчать про дієвість та прагматичну значущість теорії лінгвістичного детермінізму та лінгвістичної релятивності.

Картина світу виконує роль посередника, який забезпечує взаєморозуміння людей і є засобом їх інтеграції у спільноти. Представники української діаспори живуть у світі певних стереотипів поведінки й мислять у рамках, специфічних для англійської етнокультури. А.М. Науменко [8, 121-122] надто категорично звинувачує українську діаспору в загрозливому засміченні української мови та у спробі втягнути нас у катастрофічну лінгвістичну та політичну полеміку на тій підставі, що саме українська діаспора уже давно світоглядно перевихована іншим мовним і культурним середовищем. Ми вважаємо, що слід віддати належне представникам української діаспори, які зберегли в іншомовному оточенні українську мову, але, на жаль, застарілу, діалектну, якою користувались їх батьки в інтерперсональній комунікації і на яку вони перенесли англійські концептуальні категорії та структурно-семантичні зв'язки.

SUMMARY

The article is concerned with the practical value of Sapir-Whorf hypothesis. It addresses some distinctive resources to construct the author's position in the light of translating English informational articles into Ukrainian by representatives of Ukrainian diaspora.

Attention is focused on the determination of the translators' world outlook and their way of thinking by the language they speak, which is uncovered by the analysis.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурак А.Л. Простое о сложном // Вестник МГУ. Сер.19 Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 1999. - № 4. – С. 49 – 59.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики. – М.: Прогресс, 1992. – 224 с.

3. Бондарко Е.В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків, 2005. – С. 36 – 64.
4. Selected writings of E. Sapir in language, culture and personality. D.G. Mandelbaum, ed. – Berkelly: University of California Press, 1989.
5. Language, thought and reality. Selected writings of B.L. Whorf – J.B. Carroll, ed. Cambridge and New York: Technology Press of MIT, 1956.
6. Dorodnych A. A Few Remarks on Continuity in Linguistics // Вестник Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. – Харьков: Констант, 2000. – С. 88 – 93.
7. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts of Culture – Specific Configuration. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 487 p.
8. Fairclough N. Language and Power. – London: Longman, 1994. – 259 p.
9. Науменко А.М. Мова і діалог культур // Вісник Харківського національного університету ім. В.К. Каразіна. – Харків, 2004. - № 635. – С. 118 – 122.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, Ірпінь: ВТФ “Перун”. – 2004. – 1440 с.

Надійшла до редакції 19 лютого 2007 р.